Sanning i Lund är lögn i Uppsala

Av professor JOEL SAMUELSSON

Juridik är kultur, och varje yttring av denna kultur har en specifik hemvist i tid och rum. Det gäller också rättsvetenskapen. Det skriver författaren i ett dialogsvar om ”Lundaskolan”.

Jag tror att den juridiska metoden i grund och botten är en och densamma för oss alla, och, vidare, att det inte är någon större mening med att försöka ange hur denna metod närmare är beskaffad. Det handlar om de givna förutsättningarna för vår verksamhet, det vill säga om förutsättningar som vi alla känner. Eftersom det inte är metoden som avgör hur det enskilda fallet ska bedömas, utan juristen, människan bakom, kan det ofta vara mer intressant att rikta uppmärksamheten mot det rättsanvändande subjektet.

Hur man förhåller sig till rättskällorna beror på vem man är. Särskilt tydligt är detta i rättsvetenskapen, som ju i egenskap av att vara en vetenskap betonar självständighet i tänkandet, och alltså individen.[1] Individen är samtidigt en produkt av sitt sammanhang. Rättsvetenskapliga perspektiv är kulturella fenomen. Vill man förstå rättsvetenskapen, och som rättsvetare sig själv, bör man intressera sig för de rättsvetenskapliga kulturerna — deras historia, strukturer och inbördes förhållanden. Det blir en sorts antropologi, och det är i mötet med det främmande som man kan hoppas få syn på sig själv (det är mer än en klyscha).

På förekommen anledning vill jag närma mig diskussionen om den så kallade Lundaskolan. Det är inte säkert att man känner till denna diskussion, ens om man är rättsvetare verksam i Lund, men saken är den att beteckningen ”Lundaskolan” under senare år har kommit att förknippas med *en viss* skolbildning i Lund (det finns andra) — det vill säga en specifik konstellation forskare som tänker och skriver rättsvetenskap på ett i vissa avseenden likartat och särpräglat sätt. En rättsvetenskaplig kulturform, helt enkelt — hur man bedriver rättsvetenskap kan röja vid vilket lärosäte man är verksam på samma sätt som kläderna, manéren eller dialekten kan göra det. (Hör du en rättsvetare deklarera att det ”inte finns någon gällande rätt”, som om detta vore en självklarhet, talar oddsen för att du har att göra med en göteborgare.) Människor tar efter varandra.

[1] Se härtill J. Samuelsson, Teori är obiter. Ett bidrag till svensk prejudikatlära, Elvevold och J. Samuelsson (red.), Over gränsen. Norsk–svenska dialoger om svensk förmögenhetsrättslig praxis, Uppsala 2025 s. 544 ff.

I festskriften till Per Samuelsson skriver Christian Dahlman och Niklas Arvidsson om fenomenet Lundaskolan.[2] Ingången är att ”några personer verksamma vid lärosäten i Stockholmstrakten” (Snygg retorik! Och rolig…) hade börjat prata om deras skrivande i den analytiska och rättspositivistiska traditionen som utmärkande för en ”Lundaskola” och att detta epitet ”återkommande användes på ett kritiskt sätt”. Mot denna bakgrund ansåg ”[n]ågra forskare i Lund” att kritiken borde bemötas.[3] Ergo Dahlmans och Arvidssons artikel. Jag vet inte säkert vad som avses med ”lärosäten i Stockholmstrakten” — debatten har tillsynes sitt ursprung i Stockholmsprofessorn Jori Munukkas opposition på, och recension av, lundensaren David Dryselius avhandling ”Avtalsviten — effekter och rättsverkningar” (2019)[4] — men jag kan intyga att fenomenet ”Lundaskolan” uppmärksammats som sådant även i Uppsala,[5] och att det här understundom menande skakats på huvudet åt detta fenomen.[6]

Det finns alltså någon form av kontrovers kring Lundaskolan, och motsättningarna har till viss del konkretiserats i öppen debatt, vilket förstås är utmärkt. Det är inte förvånande att olika forskare på olika håll tänker olika — det vill säga att de sätt på vilka de akademiska sanningsanspråken kommer till uttryck varierar med geografin — men att vi bemödar oss om att möta varandra när det gäller så pass grundläggande frågor är mindre vanligt än det borde vara.[7] I mötet med det annorlunda kan vi inte bara få syn på oss själva utan kanske till och med förändras. (Även ett fåfängt hopp är ett hopp, och lärosäteschauvinism måste undvikas till varje pris.)

I detta akademiskt självupptagna och korta inlägg vill jag gå i dialog med Dahlmans och Arvidssons bidrag till Per Samuelssons festskrift. Jag försöker identifiera några drag i deras tänkande — och såtillvida några drag som är typiska för Lundaskolan — för att sedan förhålla mig till dessa drag. När jag gör det, gör jag det på ett sätt som ofrånkomligen ger uttryck för min egen spatiotemporalt bestämda position. Jag är en Uppsala-produkt: naturligtvis en individ, inte identisk med någon annan, men likafullt, tror jag, i vissa avseenden typisk. Jag talar bara för mig själv (och det vill jag betona), men i det jag säger kommer (en

[2] Dahlman och Arvidsson, Om ”Lundaskolan” och rättsvetenskapens roll i samhället, Fs. P. Samuelsson, Lund 2024 s. 101 ff.
[3] Jfr dock nedan under c).
[4] Se Munukka, JT 2020–21 s. 228 ff., särskilt s. 231 f.; jfr Dryselius, JT 2022–23 s. 35 ff. Spårar man det vidare förlorar sig ursprunget, som alltid, i dimmorna. Munukka (s. 231) skriver: ”Dryselius är i sällskap. Eftersom flera i samma sällskap är lundaforskare, har någon betecknat detta Lundaskolan.”
[5] Under rubriken ”Lundaskolan och rättskällorna” talade Munukka och Dryselius vid ett seminarium i Uppsala i maj 2023.
[6] Se även H. Gustafsson, Bortom varat och börat. Efterspel till en framtidens rättsfilosofi?, Fs. E.-M. Svensson, Uppsala 2024 s. 171, för ett västkustskt perspektiv. I sammanhanget vill inte förf. polemisera, men noterar att viss kontrastverkan uppstår när ”Lundaskolan” jämförs med den tradition inom vilken han själv verkar.
[7] Jfr Asp, JT 2023–23 s. 935 och 952, Dimitrievski, JT 2024–25 s. 370 ff., Flodgren, JT 2022–23 s. 969 ff., Gunnarsson och E.-M. Svensson, Rättsdogmatik — som rättsvetenskapligt perspektiv och metod, Lund 2023.

variant av) den (mångfacetterade) Uppsala-specifika rättsvetenskapliga kulturen till uttryck.[8] Vi — här ”Lund” och ”Uppsala” (observera citationstecknen) — förstår inte varandra, men bör naturligtvis försöka. Så värst långt kommer jag visserligen inte den här gången, men kanske kan jag bidra med att synliggöra *avståndet* perspektiven emellan. (Jag projicerar mina fördomar, men försöker att låta bli.)[9]

a) Dahlmans och Arvidssons ingång är att epitetet ”Lundaskolan” är märkligt, eftersom den syn på rättskällor och rättsvetenskapens roll, som Dahlman och Arvidsson identifierar som den eventuella skolbildningens huvudsakliga idéinnehåll, är ”utomordentligt utbredd bland jurister i Sverige”, såväl som ”spridd [bland forskare] världen runt”.[10] Alltså är det kritikerna som är konstiga.[11]

Det finns mycket att säga om detta Thåströmska försvar (också det en fin retorisk figur, tycker jag — jag har själv använt den), men jag vill börja med att påpeka att det sätt på vilket greppet nyttjas här är typiskt för den vetenskapstradition som Lundaskolans företrädare verkar inom. Blindhet för det kulturspecifika är ett kulturspecifikt kännetecken för avläggare till den så kallade analytiska filosofin, och Dahlman och Arvidsson skriver själva in sig i den traditionen: ”Med den analytiska filosofin som förebild har vi försökt bidra till utarbetandet av definitioner och distinktioner som gör den juridiska begreppsbildningen mer precis och nyanserad.”[12]

Den analytiska filosofins avoghet gentemot det kulturspecifika är sen gammalt, det vill säga, i just denna traditions fall, sen nittonhundratalets början. Filosofin skulle vara vetenskaplig och vetenskapen erkänner, föreställde man sig, inga geografiska gränser. Fysiken är densamma i Cambridge och i Uppsala … och då borde också logiken

[8] Det finns förvisso analytiker och rättspositivister också i Uppsala, men Lund framstår för närvarande som något av ett fäste för dessa riktningar.

[9] Metodologisk anmärkning: I sammanhanget måste jag nöja mig med att redogöra för min position utan att egentligen försvara den. Särskilt gäller det diverse påståenden om idéhistoriska fakta. Dessutom parafraserar jag friskt, utan närmare hänvisningar. Det handlar om mina övertygelser och tolkningar. För varje punkt kan man naturligtvis diskutera om dessa är berättigade eller inte, och det gör jag gärna närhelst tillfälle ges. Syftet i just denna text är emellertid, som sagt, att *synliggöra avståndet* mellan ”Uppsala” och ”Lund”. ”Lundaskolan” kan f.ö. betraktas som en parafras på den positivistiska traditionen, och åtminstone jag tycker att det är befriande att diskutera ställningstagandena som sådana, utan att det direkt urartar i klassikerexegetik.

[10] Dahlman och Arvidsson, a.a. s. 102.

[11] Jfr Asp, JT 2022–23 s. 939: ”[D]et [finns] rättsdogmatiker med en vetenskapssyn som gränsar till eller omfamnar det (i vetenskapsteoretisk mening) positivistiska och som gör (försöker göra eller tror sig göra) en skarp åtskillnad mellan fakta och värde och försöker fullgöra den dogmatiska uppgiften med den utgångspunkten. Detta tenderar att leda till en hållning med fokus på material och det som säkert kan härledas ur materialet. Andra har som utgångspunkt att det inte går att göra en sådan strikt uppdelning och att det normativa inte är något som rättsvetenskapen bör rädas. Dessa ’andra’ är inte sällan rättspositivister, men i en mer basal (någon skulle kanske säga rimlig) mening: rättskällematerialet styr i stor utsträckning vad rätten är, men vad gällande rätt är går inte att bara ’läsa av’ i materialet).”

[12] Dahlman och Arvidsson, a.a. s. 101.

vara det … liksom filosofin?[13] Uppsalafilosofin till exempel (Phalén, Hägerström och så vidare), kunde följaktligen av analytiskt-filosofiskt inspirerade tänkare betraktas som ovetenskaplig i och med att den var ett kulturgeografiskt bestämt fenomen. Vetenskapen är universell.

Nutida ”analytiker” tar det lite lugnare med anspråken på vetenskaplighet (vetenskap skulle vara motsatsen till metafysik, och den uppdelningen är det inte längre någon som tror på) och Dahlman och Arvidsson har inte heller sagt att de är mer vetenskapliga än sina provinsiella kritiker från ”Stockholmstrakten” — men har de inte antytt någonting ditåt?

Ur Lundaskolans perspektiv är ”Lundaskolan” ett oting. Jag tänker annorlunda, som framgår av ingången till den här texten.

b) Spelar det någon roll huruvida det perspektiv man anammar, som vetenskapare, är populärt eller impopulärt? Uppenbarligen spelar det roll av handfasta strategiska och taktiska skäl. Avvikare riskerar allt — karriär, ställning, forskningsmedel — och ju större avvikelse, desto större risk. Vetenskapare bedöms ständigt, och de bedöms typiskt sett av äldre kollegor som typiskt sett lägger ”gängse normer” för vetenskaplighet till grund för sina bedömningar. Samtidigt svärmar vetenskapen för självständighet, nytänkande och banbrytande upptäckter. Sanningen kräver det. Av princip är det alltså irrelevant huruvida man som vetenskapare är inne eller ute. Vetenskapshistorien visar, tror jag bestämt, att det är oerhört svårt att på förhand avgöra vilka grepp som kommer att vara framgångsrika. Att hänvisa till vedertagna sanningar är följaktligen också det riskabelt (jag vill säga att det är *etiskt* riskabelt).

Likafullt är det svårt att låta bli. Jag kommer på mig själv med det hela tiden — nyss till exempel, när jag hävdade att det inte längre är någon som tror på uppdelningen mellan vetenskap och metafysik. Men det är ett ganska oskönt grepp, för att tala nusvenska. En härskarteknik. (”Läs en bok någon gång, för Guds skull!”, ”Vi lever på tjugohundratalet, om du inte har lagt märke till det.”, ”Hedenius? Är inte han död?”) Ingenting följer av att andra delar din uppfattning, eller av att de inte gör det. Och utanför naturvetenskaperna är tekniken tämligen verkningslös, eftersom där sällan finns en forskningsfront i någon vettig mening. Det åstadkommer ingenting att åberopa sig på att den analytiska rättsfilosofin (*mainstream analytical jurisprudence*) är spridd över världen. Lika litet åstadkommer anmärkningen att den analytiska filosofin i egentlig mening somnade in efter Strawson, på 70-talet. Vi är bättre än så, får man hoppas. Återstår då att närma sig de faktiskt förekommande vetenskapliga praktikerna med en förstående ansats.

[13] Man får nog bara skilja anspråken (universella) från praktikerna (lokala). Ett återkommande och illustrativt exempel ger det faktum att Einstein på grund av de Hägerström-influerade svenska fysikernas motstånd fick Nobel-priset sent och för upptäckten av den fotoelektriska effekten och inte för relativitetsteorierna (enligt Hägerström är rummet absolut; Lundstedt arbetade för sin del av detta skäl på en Einstein-kritik).

c) På tal om förståelse: Dahlman och Arvidsson förklarar att de inte förstår den kritik som riktats mot Lundaskolan. De frågar sig ”hur [man] försvarar […] sig mot en kritik som är alltigenom oklar”, och menar att det inte bara är oklart vad kritikerna åsyftar med det märkliga epitetet ”Lundaskolan” (se ovan under a)), utan att det också och i än högre grad är oklart vad som skulle vara fel med detta sätt att tänka. Också detta grepp är kulturspecifikt — det är populärt bland tänkare verksamma inom den analytiska traditionen.

Utomstående kanske frågar sig vad det är tänkt att åstadkomma att erkänna att man inte förstår sina kritiker. Det är inte (bara) en fråga om ”intellektuell hederlighet” (något som analytiker värderar högt),[14] utan är avsett att vara dräpande. Genom att konstatera att kritiken är obegriplig kan man hantera förvirrade ungdomar — existentialister och marxister på 60- och 70-talen, och postmodernister på 80- och 90-talen. Med det ”argumentet” kan man avfärda Dworkin, Fish, Rorty, Derrida eller vem som helst annars som uppvisar ett tankemönster som avviker från det analytiska schemat. (Ja, det främmande är svårt att förstå. Det är inte en slump att analytiker i allmänhet anser att brittiska och amerikanska filosofer tänker skarpare och klarare än till exempel tyska eller franska. (Två paradigmatiska exempel: Hume tänker ”klart”, Hegel ”oklart”.))

d) Att anmärkningen, att en kritisk utsaga är ”oklar”, antas vara så förgörande hänger samman med att den analytiska filosofins mål traditionsenligt är att skapa ”klarhet”. Det kan tyckas självklart. Ingen som är ute efter sanningen, vilket väl alla vetenskapare och filosofer är, vill skapa oklarhet. Hur man bär sig åt i sina försök att komma närmare sanningen varierar dock (vilket var poängen ovan under a)). Dahlman och Arvidsson beskriver den analytisk-juridiska forskning som associeras med Lundaskolan så:

> [D]en bidrar till klargörandet av tolkningsalternativ och rättspolitiska val […] genom att utveckla den juridiska begreppsbildningen. Genom att utarbeta definitioner och distinktioner bidrar rättsvetenskapen till att göra den juridiska begreppsbildningen mer precis och nyanserad.[15]

I Lund skapas klarhet genom definitioner. I denna mening gäller det att veta vad som är vad, och det gäller att hålla saker isär. Det som framför allt ska hållas isär är varat och börat (den positivistiska mästardikotomin), specifikt med avseende på rätten (det är rättspositivism vi har att göra med): Vad rätten är ska inte blandas ihop med vad rätten borde vara.

Detta är kärnan. Båda dessa grundpremisser, den analytiska och den rättspositivistiska, bär sannolikhetens prägel. Naturligtvis bör man kunna förklara vad man menar, och naturligtvis bör man hålla rätt och

[14] Vilken vetenskapare håller *inte* intellektuell hederlighet högt? Se vidare under d).
[15] Dahlman och Arvidsson, a.a. s. 110.

rättspolitik isär. Det är sunt förnuft. Av detta skäl kan Dahlman och Arvidsson hävda att den syn på rättskällorna som de försvarar, och som ligger i förlängningen av deras grundantaganden, är ”utomordentligt utbredd bland jurister i Sverige”, såväl som spridd över världen.

Huruvida man *som tänkare* bör ställa sig på sannolikhetens sida är emellertid inte givet. Sokrates, den ursprungliga filosofen, var klokast därför att han till skillnad från alla andra förstod att han inte kunde definiera sina begrepp. Den sokratiska filosofin är inte en lära, utan en praktik — en dialektisk rörelse mellan fråga och svar. Den saknar slutpunkt.

Sokrates stod inte på folkets sida, även om han var nere med kidsen. Hans frågande upplevdes rentav till slut så påfrestande att han, som bekant, fick betala för det med sitt liv.

Denna den västerländska filosofins grundmyt kan man förstå på olika sätt. Själv sympatiserar jag med uppfattningen att anledningen till att vi inte kommit längre i filosofin än vad Sokrates gjorde, är att han genom sitt exempel definierat (!) filosofin som en övning i förnuftskritik — och jag tillåter mig att lägga ut texten lite här. Filosofen verkar vid förnuftets gränser (och liksom poeten vid språkets), och visar var dessa går genom att ställa frågor som egentligen saknar svar. Vi kan inte komma längre eftersom det, så att säga, inte finns någonstans att ta vägen. Själva idén att det skulle vara filosofins mål att ta sig någonstans är missriktad, en scientistisk fördom. Filosofin bygger ingen kunskap. Det faktum att vi inte vet mer om, till exempel, det goda, rättvisan eller rättens natur än vad grekerna gjorde antyder att storheter som dessa i någon mening över huvud taget inte utgör kunskapsobjekt.

Förståelse låter sig inte alltid omsättas i förklaringar. Det gäller till exempel vår språkliga förståelse — och det är ju den gamla poängen som den berömda elefanten ska illustrera, alltså den som man känner igen när man ser, trots att man inte kan definiera dess begrepp. Det är inte definitioner som sätter oss i stånd att förstå våra begrepp, istället riskerar de att förskjuta uppmärksamheten, bort från det som skulle förklaras. Det gäller också i juridiken. Ju fler ord som används — i en lagtext, i ett avtal, i domskäl… — desto mer finns det att tolka, och desto större blir i allmänhet oklarheten. Det kanske låter osannolikt, men likafullt är det sant.

e) Definitioner är farliga. I sammanhanget ger Dahlmans och Arvidssons rättspositivistiska definition av rätten ett tacksamt exempel. Rättskällebegreppet står centralt i deras analys. Vilka rättskällorna är följer av rättskälleläran, som enligt Dahlman och Arvidsson är en sedvanerättslig norm vars innehåll skapas av de aktörer i den svenska rättsordningen som formellt sett är rättstillämpare. Rättsligt bindande är de normer som dessa aktörer regelmässigt tillerkänner auktoritet *därför att* de härrör ur vissa bestämda källor. Vad som är en rättskälla blir då

en empirisk fråga.[16] Denna av vetenskapsideologiska värderingar impregnerade tankekonstruktion utgör en definition av rättsbegreppet — vilket förklarar Lundaskolans upptagenhet vid begreppet rättskälla — i och med det kompletterande antagandet att källornas innehåll kan vara faktiskt givet. Jag klipper och klistrar:

> Vi har varit noga med att upprätthålla distinktionen mellan deskriptiva och normativa utsagor, och har därför i enlighet med rättspositivistisk tradition varit noga med att skilja på uttalanden om vad som är gällande rätt, *de lege lata*, och uttalanden om vad som bör vara gällande rätt, *de lege ferenda*.[17]

> I vissa fall ger rättskällorna ett entydigt och okontroversiellt besked om vad som är gällande rätt, men det finns också fall som ger utrymme för olika lösningar. Det kan bero på att rättskällorna är vaga, motstridiga, eller har lämnat en lucka. I sådana fall brukar jurister säga att det finns utrymme för olika tolkningar.[18]

> När lagar instiftas och när de tolkas i domstolarna görs rättspolitiska val […].[19]

Språkbruket i dessa passager, som jag misstänker skaver lite i öronen på många jurister,[20] ger uttryck för Dahlmans och Arvidssons version av den positivistiska separationstesen: När lagen, eller vilken källa det nu gäller, är otydlig, tar tolkningen vid och då är vi över i rättspolitiken, i det normativa — vi har, för att tala med Arvidsson, tagit steget in i det rättspolitiska rummet.[21] Men det är väl inte riktigt så vi brukar uttrycka oss? Snarare säger vi att gällande rätt fastställs genom tolkning av rättskällorna.

Separationstesen gör, vill jag invända, inte det intrikata spelet mellan fakticitet och normativitet i juridiken rättvisa. Lagen är en rättskälla, visst, det behöver vi ingen teori för att konstatera, men det som är givet med lagen är dess text, aldrig dess innebörd.[22] Lagen tolkar inte sig själv, det måste en människa göra, och varje tolkning är värderande såtillvida som den kräver ett omdöme — i juridiken gällande frågan hur avståndet mellan regel och fall ska överbryggas. Den övergången sker automatiskt endast i livsfarliga formalisters fantasi.

[16] En empirisk fråga, rimligen närmast en socialpsykologisk sådan, eftersom det gäller aktörernas *inställning* till källorna. (H.L.A. Hart föreslog för sin del att man skulle betrakta hans *Concept of Law* som en essä i deskriptiv sociologi).
[17] Dahlman och Arvidsson, a.a. s. 101.
[18] Dahlman och Arvidsson, a.a. s. 109.
[19] Dahlman och Arvidsson, a.a. s. 102.
[20] Jfr t.ex. Adestam, JT 2023–24 s. 411 f.
[21] Dahlman och Arvidsson, a.a. s. 104 n. 3; närmare Arvidsson, Aktieägaravtal. Särskilt om besluts- och överlåtelsebindningar, Stockholm 2010 s. 39.
[22] Jfr Munukka, JT 2020–21 s. 233: ”Avtalsviten behöver inte tolkas, anges det här och var i avhandlingen. Om det vore en mekanisk åtgärd att utdöma viten skulle jag hålla med. Men så är det inte. Allt måste tolkas. Även det som inte kan uppfattas på något annat sätt än ett enda sätt. Det enda medlet som står till buds för att konstatera det senare är just genom tolkning. Allt måste tolkas, inte minst mellanmänsklig kommunikation. Det enklaste medvetandet om sig själv eller sin omgivning utgör en tolkningsoperation. Så varför skulle inte avtalsvitesklausuler behöva tolkas?”

Vad mera är: Så länge det rör sig om tolkning — alltså också i de uppenbarligen oklara fallen, de fall i vilka kompetenta bedömare är oeniga om utgången — är värderingen bunden, i den bemärkelsen att den gäller tolkningsobjektets innebörd. Tolkningsunderlaget måste respekteras. Den som blott dikterar, tolkar inte.

Tolkningen är såtillvida alltid såväl normativ som deskriptiv, såväl värderande som konstaterande. Insisterar man på att hålla dessa moment isär våldför man sig oundvikligen på tolkningens grammatik, det vill säga på strukturen och nyanserna i den språkliga praktik som vi kallar för tolkning. I de tillsynes enkla fallen riskerar man därtill att göra sig blind för de val som man faktiskt har, och i de svåra fallen riskerar man att ta sig alltför stora friheter. Teorin stör ut tolkningens praktik.[23] Först som sist kräver tolkning lyhördhet.

f) Dahlmans och Arvidssons uppfattning om rättsvetenskapens roll ligger i förlängningen av deras rättsbegrepp. De skriver:

> Forskaren bör inte favorisera det tolkningsalternativ som överensstämmer med forskarens egna värderingar, genom att framställa detta alternativ som den enda korrekta tolkningen av gällande rätt.[24]

Från mitt håll kommer då omedelbart invändningen att forskaren inte kan göra annat än ge uttryck för sina värderingar, att det är farligt att inte vara medveten om detta, samt att varje allvarligt menad tolkning gör anspråk på att vara den korrekta tolkningen (”Det är på detta sätt lagen ska läsas”, ”Det är på detta sätt systemet ska förstås.”). Det senare ligger, om man vill uttrycka sig så, i tolkningens begrepp. En skiljaktig domare, till exempel, skriver typiskt sett inte att man i och för sig också kan läsa källorna på majoritetens vis, men att hen av politiska skäl föredrar en annan lösning på det aktuella problemet. Nej, att vara dissident är att *stå* för en annan tolkning, det vill säga att ha en avvikande uppfattning i frågan hur källorna *ska* läsas (se i princip vilket konkret exempel som helst). Varje tolkningsfråga har bara ett korrekt svar — oenigheten gäller *vilket*. Positivister har alltid haft svårt att förstå detta drag i det juridiska språket, trots att det är så lätt iakttagbart.

En strängt positivistisk rättsvetenskap blir stram och konservativ. Den vingklipper sig själv i vetenskapens och objektivitetens namn. I värsta fall blir den oförmögen att gå till botten med grundfrågorna[25] och nöjer sig med pusselläggande, låst i ett tillsynes evigt normalvetenskapligt skede.[26] Men ramarna är inte fasta. Juridik är kultur. Allt kan

[23] Munukka, JT 2020–21 s. 231, gör en liknande poäng.
[24] Dahlman och Arvidsson, a.a. s. 110.
[25] Traditionsinterna exempel: Varför ”analys”? Vad menar vi med ”klarhet”? Varför måste Varat och Börat hållas isär? Vad är ”varat”, och ”börat”? Vad är ens ett begrepp? Ang. den sistnämnda frågan, se O. Mossberg, Begrepp och benämningar. Teori. Språkpolitik. Rättsvetenskap, Fs. 1924 års lag, Uppsala 2024 s. 65 ff.
[26] Ett begrepp i taget, på väg mot ständigt större ”klarhet” — i detta ekar Russells aversion mot Hegelska helhetsgrepp.

kastas över ända när nya ideal bryter igenom. Det är möjligen vad som händer i straffrätten just nu. Det var vad som hände när Uppsalaskolan slog igenom i processrätten. Och det var, för att ta ett exempel som intresserat mig särskilt, vad som hände när Grönfors omtolkade fullmaktsläran. Grönfors bedrev inte rättspolitik i ”Ställningsfullmakt och bulvanskap”, utan försvarade en ny tolkning av de grundläggande källorna — av lagtexten och av praxis — som byggde på ett radikalt nytt förhållningssätt till begreppen på området, särskilt viljeförklaringsbegreppet. I fall som dessa är det uppenbarligen fråga om värderingar, men de är inte ”rättspolitiska”, utan gäller de centrala sakfrågorna på respektive fält (Vad är en rättshandling? En fullmakt? Hur ska man förhålla sig till avtalslagen?) och ställningstagandena i dessa grundfrågor återspeglas med nödvändighet i ställningstagandena i varje detalj, såsom hur ett visst rättsfall ska läsas. Medvetet eller omedvetet projicerar varje rättsvetare en sådan vision av rätten i sitt skrivande — värderande, personlig, unik, och alltså subjektiv, men *samtidigt* underkastad strängast möjliga krav på objektivitet; det är ju sanningen det gäller. Grönfors hade *objektivt sett* fel, i stort och i smått. Det är min uppfattning.

Vi får inte svika våra föregångare genom att visa dem överdriven vördnad. Vi får inte ta deras begreppsbildning för given. (Epistemologiskt-etiska principer här.) Men behandlar vi de grundläggande rättskällornas innebörd som en faktiskt föreliggande storhet, är det precis vad vi kommer att göra.

g) Och så det här med rättskällebegreppet… Jag kan inte se poängen med att bråka om det.

Svenska jurister vet vad ordet ”rättskälla” betyder, i den meningen att de förstår det och kan använda det korrekt. Att veta vad ett ord betyder är inte detsamma som att kunna definiera ordets innebörd (se ovan under d)).[27]

I allmänhet kan man inte sätta likhetstecken mellan begreppslig innebörd och tillämpningsområde. Att man inte vet hur många träd som krävs för att en dunge ska bli en skog, innebär inte att man är osäker på vad ordet ”skog” betyder. Tvärtom förutsätter diskussionen att parterna bemästrar ordets användning. Och oenigheter i faktafrågor beror väl egentligen aldrig på att de inblandande inte förstår vad ordet ”sanning” betyder. Snarare tycks oenighetens möjlighet konstitutiv för vårt bruk av sanningsbegreppet.

Något liknande gäller rättskällebegreppet (liksom, förresten, varianten ”prejudikat”). ”Detta är en rättskälla!”, intygar den som menar att företeelsen ifråga ska vara normerande. ”Nej!”, svarar den som är av motsatt uppfattning. Det är fram och tillbaka, retorik och politik, kontextberoende och svåröverskådligt. En förhandlingsfråga. (Fallet DCFR

[27] Jfr Arvidsson, Aktieägaravtal s. 31 ff.

är illustrativt.[28]) Den frågan avgör vi inte en gång för alla med någon enkel, abstrakt teori, särskilt inte en teori som hänvisar till just den praktik som ska normeras (jag tror heller inte att skillnaden mellan ”rättstillämpare” och övriga jurister ska överdrivas i detta sammanhang).[29]

Avslutningsvis vill jag för tydlighets skull en gång till kommentera argumentationsstrukturen här.[30] Jag har inte försökt att med avseende på punkterna a)–g) *föra i bevis* att jag har rätt och att Dahlman och Arvidsson har fel. Tvärtom har jag velat illustrera att jag befinner mig *någon annanstans* (närmare bestämt i Uppsala). Det är inte först och främst oenigheter i sakfrågor som skiljer oss åt, tror jag, utan ett mer påtagligt avstånd, som är fysiskt såväl som språkligt och ideologiskt. Jag slutar där jag började: Skillnaden är kulturell … och stämmer det, är etiketten ”Lundaskolan” inte fullt så missvisande som skolans företrädare vill göra gällande.

Fröding får sista ordet:

Då frågade Pilatus: ”Vad är sanning?”
och eko svarade — profeten teg.
Med gåtans lösning bakom slutna läppar
till underjorden Nazarenen steg.

Men gudskelov, att professorer finnas,
för vilka sanningen är ganska klar!
De äro legio, ty de äro många,
som skänkt den tvivelsamme romarn svar.

Dock syns mig sällsamt, att det enda sanna
så underbart kan byta form och färg.
Det, som är sanning i Berlin och Jena,
är bara dåligt skämt i Heidelberg.

Det är, som hörde jag prins Hamlet gäcka
Polonius med molnens gyckelspel:
”Mig tycks det likna si så där en vessla
— det ser mig ut att vara en kamel!”[31]

[28] Se härtill t.ex. Dryselius, JT 2022–23 s. 50 f.
[29] Se härtill Spaak, Rättspositivism och juridisk metod, Nääv och Zamboni, Juridisk metodlära, 2 uppl., Lund 2018 s. 47 ff., om rättspositivismens metodologiska implikationer.
[30] Se ovan i och vid n. 9.
[31] ”Vad är sanning?”, ur *Gitarr och dragharmonika* (1891).